

Idegenforgalom, fürdőélet, bicikliromantika

1873 augusztusában a Hon című napilapban az alábbi, főlháborodott sorokat olvassuk: „Mayer's Reisebücher című elterjedt német vállalatban egy Franz Stehlik nevű ember Pestet lelkiismeretlen szöveggel és olyan térképpel ismerteti, amelyen a Redout helyén még a régi német színház áll; ez a térkép harminc év előtti. A könyv mit sem tud alagútról, akadémiáról, redoutról, rakpartról!”

A Stehlik-féle budapesti kalauzt nem sikerült megtalálnunk, sőt a fővárosi könyvtár Budapest gyűjteményében más, e korbéli városleírást sem találtunk. Azt kell hinnünk, hogy az idegenek ekkor még útikönyv nélkül járták Budapest utcáit.

Mert volt már idegenforgalom! Az említett gyűjteményben két külföldi utazó egykorú leírását is fölfedeztük. Mind a ketten világ körüli úton voltak, s rövid időt Budapesten is töltöttek. Az első: Wilhelm Langhans „Ein Stück Oriente” (Egy darab Kelet) című könyve, amely 1872-ben jelent meg a berlini Reisebriefe (Úti levelek) sorozatban.

Tánc a lövöldében

Langhans Ausztriából, Marburg (a mai Maribor) felől érkezett a Balatonhoz, vonattal. A vasúti fölkében megtanulta az első magyar szót, amely szerinte valóságos varázsigé: „Táschek!” Jelentése: s'il vous plait. Vagyis: tessék!

Szerzőnk el volt ragadtatva Balatonfüred szép sétányától, szobraiktól, palotáitól, tőkéletes berendezésű fürdőjétől, csak a cigányzenét sokallta, amely reggeltől reggelig szólt. Füredről utazott Budapestre:

„A hangyaszerű embernységben — Pest-Buda népessége már meghaladja a negyedmillió lelket — két osztályt lehet megkülönböztetni: az egyik lázas sietséggel lohol munka és kereset után, a másik kevesebb buzgalommal szórakozás után. Azok, akik munkalázat éreznek, valóságos heves rohamban élnek olyankor, amikor az évi két nagyvásárt tartják. Ilyenkor Magyarország minden részéből eladók és vevők özönlenek a városba, magasan megrakott teherkocsikon, és fülsiketítő zajra vonulnak reggeltől estig a fő forgalmi utcákon. Még éjjelkor is teljes a tevékenység, hogy a sokoldalú igényt kielégítsék.

A többiek, a szórakozók, akik a felső osztályból és az idegenek közül adódnak, szintén nem csekély energiát fejtenek ki: a zsúfolt omnibuszok szakadatlanul gördülnek velük a Deák Ferenc tértől a Király utcán át a Városligetig és onnan a nem messzi Lövöldéhez, ahol Pest finom társasága katonazenére táncol a belső helyiségben, a kertben pedig cigányzene mellett étkezik.

Más ezek a Dunán keresnek szórakozást. Egy részük a budai oldalon levő Császárfürdőben, ama meleg források egyikenél, amelyek a rómaiakra és a törökökre is olyan nagy vonzóerőt gyakoroltak, és amelyek a köréjük csoportosuló nagy-szabású fürdőépületekkel Budapest fő nevezetességét alkotják.

A margitszigeti őserdő

Más részük a Margitszigeten mulat, amely amolyan áthatolhatatlan őserdőből, amelynek 1853-ban megismertem, a világ egyik legszebb üdülőhelyévé fejlődött. Kétségtelesenül árnnyoldalát látja az ember, ha a Természet Anya e produktumát nézi, amelyet mesterkélte, de ez esetben művészi embertevékenység hozott létre; tarka ruhák és harsogó zene rosszul illenek az árnyas erdő, a fák és a dunai habok susogó ketőséhez; az ember hallani véli a lakóhelyüktől megrabolt dryádok — az erdei fákat védelmező istenek — panasztát a föld alól.

Az ember a számtalan pompás fára gondol, amelyek itt fejszék gyilkos csapásai alatt kilehelték lelküket, de az érintetlen természet legbuzgóbb

tisztelőjének is be kell vallania, hogy ügyesebben és több izléssel még nem végeztek pusztítást, mint itt a Margitszigeten. A legszebb fákat megkímélték és csoportokban meghagyták, az egész szigetet pázsit zöld koszorúja szegélyezi; a nagy gyepezők között diszkrétén szétszórt, nagyrészt egyszínű virággyások, amelyeken megnyugvást talált az izzó pesti napfénytől elfáradt szem.”

Különösen dicséri a szerző a csupa márvány fürdőszállót, a vendéglőkről meg ezt írja: „Az éttermekben olyan embertömeg, hogy gasztronómiai igényeiket ügyes pincének serege sem képes kielégíteni.”

Megróvás!

Mindezek után a szerző eléggé illetlenül megdorgálja Magyarországot. Amiből látható, hogy a német utazók már száz évvel ezelőtt is javíthatatlan németek voltak, akik mindent másképpen csináltak volna.

„Étterem, katonazene, lovaglópálya — nagyváros, sőt világváros méltó!” kiált föl Langhans, majd váratlanul átadja a szót vezetőjének:

— Igen — felelt pesti barátom, negyven éve Magyarországon élő német —, ha mulatságról van szó, a magyar nem sajnálja a pénzt; színház, szórakozóhely, híres virtuóz jó bevételre számíthat itt. Bár csak az iskoláinkkal is ugyanígy volna! Akkor nem kellene gyermekeinket Németországban taníttatnunk. És miután meghoztuk az áldozatot, nem kellene félnünk, hogy az onnan hozott józan elvek és belső komolyság segítségével ellen tudnak-e állni a fényt kergető város csábításainak!?

Langhans hosszan elmélkedik arról, hogy a magyar fővárosban elnyomják (!) a német nyelvet (!), majd leírja a Rácvárosban tett kirándulását.

Az ördögi szentély

Ott — írja — igen élénk a fürdőélet; zsúfolt omnibuszok viszik oda állandóan a pestieket. Kissé szemforgatóan ecseteli a fürdőéletet:

„Az idegenszerűség tetőpontja a közös medence, amelyet én Szentélyek Szentélyének neveznék, ha sok tekintetben nem volna ördögi. Lefelé vezet néhány lépcső, nedves, sötét folyosóban, amelynek végén tompa fény dereng. Kerek, boltozatos helyiségbe jutunk, melyben dögletes a levegő és fojtogató a hőség; de nem retentünk vissza a kénes forrás szagától és a testi kigőzölögésektől, hanem kényszerítjük szemünket, hogy a gyöngy lámpafénynél meg tudja különböztetni a látnivalókat.

Olyan kép bontakozik ki, amely félig a *pokol-Brueghelre*, félig *Cranach* Jugendbrunnen-jére emlékeztet. Ahogyan ezen az utóbbi képen, itt is egy nagy medencében mezelen testek tömege látható, de nem fürdőző nimfáké, hanem valódi emberfiaké. Egyik oldalon csupa elnyomorodott alak, akik ugyancsak rászorulnak a megfiatalításra, a másik oldalon ugyanolyan tömeg eszményi testalkatú fiatal lép ki újjászületés a vízből. Van itt tehát öreg és fiatal, szép és rút, férfi és nő, természetes állapotban egymás mellett, pesti proletár és budai szerb, cigány és zsidó, vaduló gyermekcsereg. És a medence körüli kőlapokon hanyagul szétszórt ruhadarabok, amelyek a fürdőzők kétségtelen polgári állását bizonyítják.

Hatvan másodpercnél tovább képtelenség a dögletes levegőt beszívni, bármilyen szivesen tanulmányoztam volna ezt a festői és vidéki erkölcsösségű fürdőéletet. A felügyelő ellenben bizonygatta, hogy egyes vendégek órák hosszát, sőt fél napig is elidőznek ebben a gusztustalan vízben. *Lamartine*-nak igaza van: a kelet Pestnél kezdődik, nemcsak mert a törökök építették ezeket a fürdőket, amelyek ma is ugyanúgy állnak, ahogyan űk itthagyták, hanem mert velük itt a keleti erkölcs is megtelepedett, a kétélű semmit-

tevés, melyet a mi nyugati kultúréletünkben hiába keresünk.”

(Nem telt sok időbe, a nyugati kultúrfőlény behódolt a keleties fürdőzésnek...)

Bicikli kultúra

A másik útleírás szerzője angol, *Thomas Stevens*, aki *Around the world on a bicycle* címmel (Kerékpáron a Föld körül) adta ki könyvét Londonban. Ő tehát kerékpáron érkezett, Győr felől, miközben versenyt futott egy dunai hajóval. Az utat elég jónak találta, mert csak két hüvelyknyi por borította, míg tapasztalata szerint az Osztrák—Magyar Monarchiában általában három hüvelyk vastag az utak pora. Panaszkodik amiatt, hogy Neszmélyben hiába kért vaját, sajtot, tejet — csak bort és kenyeret kapott vacsorára.

„Délután értem Budapestre és azonnal fölkerestem Mr. Kosztovitzot, a *Cyclist's Touring Club* konzulját a Budapesti Bicikli Klubban. Igen kellemes úriember, ő maga is lelkes biciklista és kiválóan beszél angolul. Budapesten sportszerűbben gondolkoznak, mint a kontinens hasonló nagyságú városaiban. Meglepett, milyen nagy a lelkesedés a kerékpározásért Magyarországon fővárosában. Mr. Kosztovitz, aki egy ideig Angliában élt, az itteni biciklisták elnöké, és ő hozta be az első kerékpárt az Osztrák—Magyar Monarchiába.”

(Magyar följegyzések szerint ötven évvel korábban egy Odescalchi herceg hozta be az első kerékpárt Magyarországra.)

„Budapesten most már három kerekű klub van, csaknem száz versenyzővel, még több nem versenyző taggal.

A budapesti biciklisták több szabadságot élveznek, mint a bécsiek, csaknem ugyanolyan korlátlanul csatangolhatnak az utcákon, mint a londoniak. Ez részben Mr. Kosztovitz diplomáciájának az eredménye, mert amikor az első kerékpárt behozta, nyomban benyújtotta a rendőrségnek a kész közlekedési szabályzatot.

A magyar hadsereg egyébként azzal a tervvel foglalkozik, hogy különcszolgálatra bevezeti a kerékpáros osztágot.”

A pesti nő!

A bicikliszabadságon kívül a szép nők váltották ki még Mr. Stevens elragadtatását. Egy városligeti vendéglőben vacsorázott magyar sporttársaival. Élvezte a cigányzenét, megbámulta a tizennyelven beszélő magyar pincért, és a nőket illető elragadtatott mondatok után így fejezte be budapesti élményeinek leírását:

„Ha valaki körülbiciklizi a Földet, Budapesten egy biciklista vele szemben ülő felesége legkevésbé sem tartja illetlennek azt a megjegyzést tenni: bárcsak róza lehetne, melyet te gomblyukadban viselnél utadon, és aztán hozzátenni: eldobná-e a rózsát, ha elhervadna?”

A rózsaszálként gomblyukában Föld körüli utazásra ajánlkozó pesti hölgyről nem tudunk meg többet. Hőünk másnap már Dunapentelén éjszakázik, egy földbirtokos pincéjében, és ott kóstolhatja „a világ legjobb borait”. — i i —